

MOZGÁSBAN LEVŐ ÉLETEK EGY LÉPÉSEL TÚL MESSZE?¹

Anthony Elliott–John Urry

Fordította: Albert Noémi

DOI: 10.25116/kozelitesek 2019.1-2.5

„Újabb tengeralatti, földalatti, légi vagy térbeli találmányok is szülehetnek az ember egyik helyről egy másikra történő szállítására, ugyanúgy, ahogy a beszéd és gondolat terjesztésére is; de mivel az egyik helyről egy másikra utazó emberek nem akarnak, és nem is képesek másra, csak gonosz tettekre, a terjesztett gondolatok és szavak csakis gonoszra buzdítják majd őket.”

Lev Tolsztoj

Egy mozgásban levő élet

Simone Brazíliából származó brit tudós, aki a munkája miatt rengeteget utazik. A hivatás és a magánélet kötelességei között folyó tevékenysége a Nyugat drága városaiban élő tudósokhoz hasonlóan folyamatos kompromisszumokra kényszeríti, talán leginkább az utazás esetében. Az Egyesült Államokba tett egyik közelmúltbeli látogatásának célja egy konferencián való részvétel volt. Amikor repülője leszállt a JFK reptéren, Simone a szokásos, többször átélt gyakorlaton esett át (a szeptember 11-ei New York-i terrortámadásokat követően nagy változásokat vezettek be a reptéri biztonságban): biometrikus személyi igazolvány, ujjlenyomat, útlevél-ellenőrzés és Manhattanbe utazása okainak alapos kivizsgálása, főleg a kétes faji jellemzőinek és férje iráni származásának köszönhetően. Miután átjutott a vámon, Simone BlackBerry-jéért nyúlt, hogy megnézzze az e-mailjeit, ezt követően pedig felhívta egyik barátját, aki pár órával korábban érkezett New Yorkba. Nemzetközi hírnevéből fakadóan Simone nem csak azért utazott New Yorkba, hogy megtartsa egy tudományos konferencia vitaindító beszédét, hanem azért is, hogy tanácsadóként működjön közre a Közel-Keleten működő magán toborzócég érdekében. Miután taxival eljutott Manhattanbe, Simone bejelentkezett egy hotelbe, ahol egy héttel korábban Berlinből foglalt szobát (miközben egy másik konferencián volt). Bekapcsolta a Kínában készült tévét, hogy friss híreket keressen az egyre zavarosabb nemzetközi légkörről. Ahogy az lenni szokott, a következő hetekben még egy sor szakmai kötelezettség vár rá, ami további utazásokkal és valószínűleg késésekkel jár majd.

Az utazás önmagában is ambivalens kategória Simone életében. Egyrészt üdítőnek, felszabadítónak, illetve új lehetőségek forrásának tartja mind a kapcsolatok kiépítését illetően, mind saját kényeztetését tekintve, amibe beletartozik a korlátatlan vásárlás lehetősége. Másrészt a rendszeres külföldi

¹ Eredeti cím: Anthony Elliott and John Urry 2010 *Mobile lives*. London, Routledge, 188 p.

utazások, úgy tűnik, új nehézségeket jelentenek. Aggódik a férjétől és hatéves kislányától távol töltött idő miatt. Leül egy kávéra, bekapcsolja Apple laptopját, hogy átnézze a másnapi előadása szövegét. Nem tud koncentrálni, ezért előveszi telefonját és Londont tárcsázza. Abban reménykedik, hogy elérje a férjét, és mielőtt lánya aludni menne, beszélni tud még vele. De nem a megfelelő telefontöltőt hozta magával. A frusztrált Simone-nak sikerül laptopján aktiválni az iTunes-t, és egy olyan dalt választ ki, amely élénken feleleveníti a családja iránt táplált érzéseket. A zenét hallgatva immár nyugodtabb lelkiállapotban visszatér a konferenciaelőadásához. Minderre néhány órával a JFK vám- és gyanakvó biztonsági ellenőrzése után kerül sor. A város New York, de simán lehetne Dublin, Durban vagy Dubai is. Valóban, Simone az elmúlt években járt az itt felsorolt városokban, amint sietős (és mozgalmas) szakmai élete a bolygó különböző nagyvárosain keresztül vitte, miközben kapcsolatokat épített és vásárolt.

Mit mond nekünk Simone száguldó fogyasztói léte a huszonegyedik század első évtizedének változó társadalmi világáról? Részben rámutat az utóbbi időben létrejött gyors mozgásformák fontosságára, amelyek ellentétei a járás és kerékpározás lassú mozgásformáinak. Míg 1800-ban az Egyesült Államokban az emberek elsősorban gyalog, lóháton és lovaskocsin átlagban napi ötven métert tettek meg, ma már ez napi ötven kilométer, főként autóval vagy a levegőben.

Az utazás felgyorsulása különböző, egymással összefüggő folyamatok eredménye. Ilyen a gépjárműforgalom elterjedése világszerte, több mint 650 millió autóval a világ autópályáin, főként a két legnépesebb társadalomban, Kínában és Indiában; az új, költséghatékony üzleti modellekre alapozott olcsó repülés gyors elterjedése; a vasúti közlekedés újjáéledése főként az Európában és Japánban közlekedő nagy sebességű vonatokkal; a globális tematikát alkalmazó újfajta szabadidő-környezetek fejlesztése, amiket a messziről jövők látogatnak; a repülés, az utazás során a különböző gyártott árucikkek, alkatrészek és élelmiszerek által megtett „mérőföldek” növekedése a világ 90.000 hajóján és a nagyobb távok, amiket a mindennapok „elidegenedett” mintáit követő munkatársak, szabadidő-szervezetek tagjai, családok és barátok tesznek meg. Az utazáskor keletkező széndioxid a teljes üvegházi gázok kibocsátásának tizennégy százalékát teszi ki, ez az efféle kibocsátások második leggyorsabban növekvő fajtája, és 2050-re várhatóan megduplázódik. Nem annyira a pénz uralja a világot, mint inkább az olcsó, bőséges olaj, ami széndioxid-kibocsátást von maga után.

Előretörték a „gazdag Észak” életformái (mint a Simone-é is). A társadalmi gyakorlatok fejlődtek és „szükségessé” váltak az (emberek általi) utazás sebességében, illetve a javak és az emberek által megtett távolságokban. Simone munkája és az üzleti- és szakmai élet rutin „gyakorlatai”, a rendszeres vonatutak, repülőutak, taxizások, turistabuszok, szinte lehetetlenné váltak emailek, üzenetek, telefonálás skype-olás stb. nélkül. A gyakorlatok mozgásba lendültek.

Továbbá ez a sietős („hurried”), Linder által zaklatottnak („harried”) nevezett élet, ami elterjedt a világot, mély nyomokat hagy az egyénben, annak mindennapos beidegződéseiben, egyéniségének

forogatókönyvein és érzései textúráin. A gyors, mobilis lét efféle robbanása alapvetően jelentős a szakmák, a személyes identitás és az életstratégiák megváltozott természetét illetően. Számos komponens vesz részt ebben, amiket a továbbiakban kifejtünk.

Először is, az egyén kapcsolata ezzel a mind kiterjedtebben mozgásban lévő világgal nem egyszerűen bizonyos mozgásformák használatáról szól. Inkább arról, hogy az intenzíven mozgásban lévő társadalom felemelkedése átalakítja az ént – annak mindennapi tevékenységeit, másokhoz fűződő személyközi kapcsolatait, illetve a szélesebb világgal létesített kapcsolatait. A növekvő globalizáció korában *hordozható személyiségek* tanúi lehetünk. Az identitás nemcsak „igazodik” az új közlekedési és utazási formákhoz, hanem alapjaiban újraformálja magát a mozgáskapacitás alapján. Más szóval a mobilitás globalizációja az egyén velejéig hatol. A mobilitás – főleg a mozgás emberekkel szemben támasztott követelményei – a legtöbb társadalomnak eddig is része volt. Figyelembe vehetünk olyan iparosodás előtti mobilitásrendszereket, mint a lovaglás, lovaskocsizás, hajózás és főként a gyaloglás. Ezzel ellentétben a növekvő globalizáció közepette szoftver-vezérelt, digitalizált mobilitásrendszerek – a légiforgalom-irányítástól a mobiltelefonokig – új követelményeket támasztanak az énnel és pszichikai átrendeződési képességével szemben. Ez nemcsak Simone szüntelen utazásának dinamizmusából nyilvánvaló, hanem abból is, ahogyan új kommunikációs és virtuális mobilitásrendszereket keresztesz. Ennek egy lényeges következménye, hogy a „gazdag Észak” embereinek identitása *mozgásban levő életként* konstituálódik, illetve ebbe a forogatókönyvbe íródik bele. És ez nemcsak azokra igaz, akik ténylegesen utaznak, hanem olyan emberekre is, akik vendégeket fogadnak, (fizetett vagy nem fizetett) „házigazdái” azoknak, akik közelről, de főleg azoknak, akik messziről utaznak hozzájuk.

Másodszor, Simone külföldi utazásainak beosztása rámutat arra, hogy az individualizált mobilitás trendje a társadalmi, kulturális és gazdasági hálózatok bonyolult rendszerébe vonja be a magánéletet, egy olyan rendszerbe, amely átszelheti az egész bolygót, vagy legalábbis bizonyos csomópontokat szerte a világon. Ez veszélyezteti az úgynevezett „kis világ”-élményt. A távoli helyeken találkozókat felfedezhetik, hogy valójában viszonylag kevés közvetítőn keresztül valósul meg közöttük a kapcsolat. Amint azt sokan találóan kijelentik: „Kicsi a világ, nemde?” Ezt a véleményt gyakran olyan kifejezések bővítik, mint hogy a világon bármely két ember között „a távolságnak hat fokozata” van, ami jóval kevesebb azok között, akik szoros hálózatban vannak, mint Simone.

Harmadszor, úgy tűnik, a különböző gyors „mobilitásrendszerek” nemzetközi elterjedésének köszönhetően (az autózástól a légi utazásig, a hálózati számítógépektől a mobiltelefonokig) az emberek önazonosságuk bizonyos aspektusait és életstratégiáikat olyan társadalmi beállítódásokon keresztül határozzák meg, amelyek deszinkronizáltak, poszt-tradicionálisak vagy a hagyománytól megfosztottak. A „mozgásban levő” élet az a fajta élet, ahol központi szerepet tölt be a lehetőség, hogy „máshol”, másoktól különböző időben tartózkodjunk. Az email, az sms-ezés, az MP3-lejátszó, a DVD-lejátszó, a telefonos internetszolgáltatások stb. használata lehetővé teszik a kulturális élet korábbi

hagyományaitól, hagyományos formáitól való szabadulást. Az efféle mobilis életek rugalmasságot, alkalmazkodóképességet, reflexivitást követelnek – készenlétben lenni a váratlanra, magáévá tenni az embernek az újdonságot akkor is, ha szerettei más dolgokat tesznek más időkben. Megszűnik az emberek tapasztalatainak egyidejűsége, ezért kell a rendszereknek és az embereknek „éppen időben” elérhetőeknek lenniük.

Negyedszer, ez azt jelenti, hogy az emberek élete vonzó lehetőségekkel szolgál – amit Simone jól megragad, amint karrierje felfelé ível, bár úgy gondolja, már elérte az üvegplafont, mivel nem a globális előrelépéshez legmegfelelőbb férfi (mobilis) hálózat része. Ugyanakkor ez a világ teli van új fenyegetésekkel is. Egy „mozgásban levő” életet akaratlan szexuális közeledések, az elhalasztott és váratlan utazások bizonytalansága, a családtól és szomszédoktól történő rendszeres elválás kíséri. Természetesen van számos virtuális mobilitás is (mobiltelefon, email stb.), amivel kompenzálhatjuk az utazást, tarthatjuk a kapcsolatot, de ezek csak addig jók, amíg működnek, és gyakran nem működnek.

Ötödször, Simone mobilitásai sok más embert is feltételeznek, akiknek az élete relatíve mozgósítható. Ide tartoznak a jegykezelők, a hotelszoba- és repülőtakarítók, a mobiltornyok szerelői, azok, akik délkelet-ázsiai üzemekben készítenek divatos ruhákat, a poggyászkezelők, a lánya, a biztonsági őrök az iraki olajkutaknál és a konferenciaszervező csapatok – ők szerte a világon mind kéznél vannak ahhoz, hogy Simone mobilis, „éppen időben”-életét lehetővé tegyék. Bizonyos fokig mások mozgása teszi őket „mozdulatlanná”.

Hatodszor, az én egyre komplexebb, egyre inkább számítógépesített rendszerek által történő átformálása az életet a rövidtávú, az epizodikus, az elszórt információfoszlányok és a társadalom atomizálódása felé fordítja. A „mozgásban levő” élet, úgy tűnik, a huszonegyedik század első napjaiban egyre sebesebben bontakozik ki, amint az emberek mind jobban támaszkodnak az egymástól függő, digitalizált rendszerekre. Annak használata által, amit mi *miniatürizált mobilitás*nak nevezünk (mobilok, laptopok, iPod-ok), az emberek nyomon követik a többiektől örökölt és közösen alkotott társasági élet minden pillanatát. A „csináld magad”-típusú beosztásokkal és átszervezésekkel az emberek arra kényszerülnek, hogy eljárásmodokat tervezzenek, másokkal együtt, akikkel a kapcsolat és szétkapcsolás bonyolult összjátékát képviselik. Az efféle DIY („csináld magad”) életstílus megalkotásában a mobilitás mai digitalizált rendszerei az egyént a „nyitottság” és önközlés új formái felé orientálják – így újraalkotva Heidegger szavával a Létet. Ha a *Dasein* vagy a Lét „referenciálisan függ” a körülötte levő társadalmi dolgoktól (amint azt Heidegger vallotta), akkor a felgyorsult mobilitások világa nem hagyhatja az ént alapvetően változatlanul. Épp ellenkezőleg, azt fogjuk tapasztalni, hogy a komplex, globális mobilitásrendszerek megjelenése a mozgásban levő élet új formáinak létrehozásával jár, továbbá újfajta napi tapasztalatokkal és a társadalmi kommunikáció új módozataival. Természetesen az emberek sok olyan tevékenységet továbbra is folytatnak, amit mindig is csináltak. De a mozgásban levő világ radikális kísérletezéseket is indukál a mozgásban levő életben.

A „mozgásban levő” életben a „hálózatot építő” és a „behálózott” egyaránt vállalja a csatlakozás és lekapcsolódás, bejelentkezés és kijelentkezés sablonos, ismétlődő műveletét. Ezt szem előtt tartva Heidegger világban-való-Létét értelmezhetjük a mobilis rendszerekbe való becsomagoltságon keresztül is. Egy mozgásban levő társadalomban a mi világban-való-Létünk hajlamos az élmények, helyek, események, kirándulások, ismerősök, adatok és iratok individualizált, privatizált gyűjtésére. Általános jelenség, hogy a társadalmi dolgok, amikbe az emberek „belegabalyodnak”, egyre inkább arra összpontosulnak, amit máshol „instant idő”-nek nevezünk, vagy amit Rosa és Scheuerman „gyorsulás”-nak hív. Így a feladat, hogy az ént és az egyén társadalmi hálózatát összetartsuk, egyre inkább az olyan instant számítógépes kattintások köré szerveződik, mint a „keresés”, „törlés”, „kihúzás”, „kivágás-másolás” és „visszavonás”.

Ez a téma a *Mozgásban levő életek* lényegéig hatol. Amellett érvelünk, hogy a pénzügyeket, a külső erőforrások igénybevételét, rövidtávú szerződéseket és az éppen időben-típusú kézbesítéseket uraló gazdag Észak „rendetlen kapitalizmusa” következményekkel jár a személyes életet és a közéletet, a társadalom életét illetően is. Ez még a rövidtávú gondolkodás vagy a multitaszking és több karrier érzelmi súlyának dominanciájában is észrevehető. Úgyanúgy, ahogy a pénzügyi áramlás elősegíti a világban a pénz azonnali virtuális átutalását, illetve a vásárlást, eladást és mobilis források gyűjtését a nemzetállamok territoriális határain túl, úgy a globalizáció is a rugalmas, változékony, egyre inkább mobilis és bizonytalan életek individualizált rendjét vetíti előre, legalábbis bizonyos polgárok számára a mai világ bizonyos pontjain.

Mások persze belekényszerülnek a mozgásba, amint a menekültek, menedékkérők és rabszolgák száma is rekordot döntött a huszonegyedik század elején. Ezek a migránsok sok rövidtávú, félig legális munkatapasztalatot szereznek, kapcsolatokat építenek és bizonytalanságban élnek, miközben veszélyes módon lépik át az országhatárokat, teherautók platóján, folyamatosan az állami és a magánőröktől tartva. És a menekülteket rendszerint a városokon kívül létesített menekülttáborokba zárják. Amint azt Homi Bhabha kijelenti: „a kiszorítottak vagy kifosztottak, a migránsnak vagy menekültnek semmilyen távolság nem olyan nagy, mint az a néhány lépés, ami a határokon túlra vezet.”

Hetedszer, az egyre növekvő támaszkodás a miniatürizált mobilitásokra elősegíti az általunk hatástárolásnak és -előhívásnak nevezett jelenség fejlődését. Nézzük újra Simone-t, aki képtelen telefonon elérni családját. Hogyan reagált erre? Laptopján felütötte az iTunes-t, és kiválasztott egy brazil dalt, ami londoni otthonára és családjára emlékezteti erősen. Az emberek természetesen korábban is, sokféle társadalmi helyzetben és történelmi kontextusban emlékidézésre „használták” a zenét. A miniatürizált mobilitások – mint például az MP3-lejátszók, iPod-ok és mobiltelefonok – megjelenése megváltoztatja a társadalmi kontextust, amelyben az emberek hozzá tudnak férni a zenéhez, képekhez, videókhöz és szöveghez. Az egyik központi érv szerint a mozgásban levő életek

társadalmi becsapódása csak akkor ragadható meg, ha eltekintünk az örökölt bölcsességtől, miszerint az emberek főként arra használják az új információs technológiákat, hogy információt osszanak meg a feladó és a címzett között, azaz a „bemenetek” és „kimenetek” típusú kommunikációs modelltől. Szerintünk a különböző miniatürizált mobilitások használata az öntapasztalásban hoz változásokat, a hatások és érzelmek általános kommunikációs tárgyvilágában való tárolása és későbbi előhívása által. A pszichoanalitikus kutatásokból merítve azt kutatjuk, a miniatürizált mobilitások hogyan teszik lehetővé az emberek számára, hogy letétbe helyezzenek hatásokat, hangulatokat és állapotokat, tehát tárolják az öntapasztalás efféle emocionális és esztétikai aspektusait, és azokat a szimbolikus kifejtés és személyközi kommunikáció céljára használják. A különböző mozgásban levő életek a hatások tárolásával és előhívásával új identitásformákat generálnak, amik kevésbé kötődnek rögzített helyszínekhez, rendszeres mintákhoz vagy beágyazott kulturális hagyományokhoz.

Végül pedig az emberek élete – akár tudják, akár nem, akár szabadság, akár biztonság után sóvárognak – újrafogalmazódik, amint magukról *nyomok*ként letétbe helyeznek különböző mobilitásrendszerekben szétszórt információfoszlányokat. Simone biometrikus személyi információitól kezdve – amiket az Egyesült Államok bevándorlási számítógépes adatbázisában tárolnak – a hitelkártya adataiig manhattani hotelében, az egyén nyomai térben és időben letétbe kerülnek, és mindezt, legalábbis elvileg, egy pillanat alatt elő lehet hívni felülvizsgálat, szabályozás vagy fegyelmezés céljából. Az adatbázisokban gyűjtött személyes információt érintő számos kortárs fejlesztés az utazás, az információ és a telekommunikáció területeivel áll kapcsolatban, illetve azokkal a módokkal, amelyekkel releváns adatbázisokat kereskedelmi okokból használva és új közigazgatási módszereken keresztül kizsákmányolnak. Az összefüggő rendszerek mobilizációjának társadalmi következményeit elemezve egy sor olyan intézményt vizsgálunk meg, melyek új lehetőségeket produkálnak és reprodukálnak az egyénhez fűződő információ gyűjtésére és tárolására. Továbbá azt is vizsgáljuk, hogy az efféle információ hogyan „táplálkozik” önmagából, hogy elősegítse az emberek, javak és információk további mobilizációját és keringését. Ez főleg akkor különösen nagy jelentőségű, amikor a különféle adatbázisokat összekapcsolják, és újra összeállnak, akár egy szellem a gépezetben, az egyén szétszórt nyomai. Mind kevesebb a „magán” jellegű tény, kivéve persze azokat a szupergazdagokat, akik képesek elkerülni a paparazzókat.

A mozgásban levő világ és az emberek mobilis életének számos motívuma felismerhető Simone „nyolcvan óra alatt a föld körül” című utazásainak vignettájából. Kevés kétség fér ahhoz, hogy Simone kiváltságos életet él. Tapasztalatainak bizonyos elemei azonban mind több emberre jellemzőek világszerte, akik úgy érzik, hogy a mozgás egy rájuk akasztott „teher”. A mobilitás központi szerepének bizonyítása nemcsak a társadalmi világ intézményeinek, folyamatainak és közösségi jellegének megértésére folyamatosan törekvő társadalomtudósok számára, hanem az emberek mindennapi életének textúrájával és összefüggő csüggesztő munka számára is fontos. A mobilitás paradigmája

szerintünk egyre központibbá válik a kortárs identitásalkotás és -újraalkotás számára.

Ez a fejezet olyan nagyszabású változásokat vizsgál, amelyek a gazdag Északon élő emberek életkörülményeihez és azok következményeihez kapcsolódnak, amelyek a mozgásból és a gyors mobilitások felbukkanásából adódnak (a járással, lovaglással, kerékpározással ellentétben). Azt valljuk, hogy az emberek életében a felgyorsult mobilitás legnagyobb súlyát az identitás újraformálása jelenti a rugalmasság, alkalmazkodóképesség és pillanatnyi átalakulás szempontjából. Az intenzív utazás és kommunikációs média korában sok ember vagy azok ismerősei „mozgásban” vannak vagy lehetnek. A gazdag Északon sok életet megváltoztat a sokféle mobilitásrendszer, a fapados repülőutaktól a „nap, homok és shopping” turizmusig, a mobiltelefontól a távmunkáig, az internetes blogoktól a videókonferenciáig: mindazon intenzív és extenzív, fizikai, személyközi, imaginatív és virtuális változások által, amiket kiváltak.

Azilyen mozgásban levő életek bevezetésével és kontextualizálásával a fejezet a mobilitás-paradigmát, annak elméleteit és fő megállapításait kívánja áttekinteni. A mozgásban levő világok és a mozgásban levő életek metszetéről szóló értekezés fogalmi háttérrel biztosít ahhoz, hogy újragondoljuk, miként épül fel az emberek mozgásban levő élete. A fejezetet a továbbiakban kifejtendő érvekkel zárjuk, amelyek rámutatnak arra, milyen új lehetőségeket és élvezeteket hoz létre a magán- és közsférák mobilitásokból fakadó átalakítása. Mindez sokak számára egyre növekvő terhet jelent, különféle nagyméretű konfliktusokat vált ki, s felmerül, hogy fenntartható-e egyáltalán ez a mozgásban levő élet a Föld gyorsan növekvő népességszáma mellett.

Mozgásban

A mozgásszabadság, amint azt a közmédia, a politika és a közsféra ábrázolja, a huszonegyedik század ideológiája és utópiája. Az ENSZ és az EU egyaránt kegyelettel őrzi alkotmányában a mozgásszabadságot. A mozgásból származó ígért és feltételezett lehetőségek azok, amelyek a legtöbbet számítanak: többet, mint a tudás, többet, mint a hírnév, többet, mint a gazdasági siker maga. A mobilitás biztosítja a narratívát, ami felvázolja minden „mozgásban levő” élet kapcsolatát a mikroelektronikával, a szoftver által irányított kommunikációs és mobilitásrendszerekkel. És az általa elmesélt történet megbabonázó, amint a megrészegítő lehetőségek és a fenyegető sötétség között vacillál. Megrészegítő, mert az extenzív és intenzív mobilis társadalom felemelkedése erőteljes választ adott arra az egzisztenciális kérdésre, hogy merre kellene az életünknek haladnia. A válasz abban a formában jött el, hogy „másképp kellene”, máshol kéne lennie. De az ember személyes álmainak és szakmai ambícióinak valóra váltásáról a helyváltoztatás által – mintha átugranánk egy sor akadályt, hogy valamiféle végcélhoz jussunk – bebizonyosodott, hogy valami sötétebb, gonoszabb dolognak a túloldala. Ennek a látomásnak az üressége és a kirekesztettek életével fizetett ára azt jelenti a bolygó számára, hogy a teljes élet tapasztalata továbbra is távoli ábránd marad.

A mobilis rendszerek és technológiák globalizált forgatagában a „hálózati individualizmus” által meghatározott embereket az ütemezés, ellenőrzés, megfigyelés és szabályozás komplex rendszerei kötik össze. Amint a terror elleni háborúk és a globális felmelegedés miatt a megfigyelés és biztonság szigorúan szabályozott és zárt rendszerében korlátozzák a szabad mozgást, a mozgásszabadság egyenlőtlenül oszlik el. Ennek eredményeként – írja Zygmunt Bauman – „a mobilitás az áhított értékek legmagasabb pozíciójába kerül – és a mozgás szabadsága, a folyamatosan gyér és egyenlőtlenül elosztott árucikk gyorsan a későmodern és posztmodern időnk fő rétegesítő tényezőjévé válik.”

Miben rejlik a mobilis élet csábereje? Így szól a közismert mítosz a mobilitásról és a sikeres életről: nem az a lényeg, hogy mit, hanem hogy kit ismersz. Így minél többet mozogsz, utazol, miközben emberekkel ismerkedsz, kapcsolatokat teremtasz és fenntartod azokat, annál sikeresebb lehetsz mind szakmailag, mind a magánéletben. Bár lehet némi igazság ebben, bizonyos részletei gyanúsak. Az emberek vágyakozhatnak a hírességek-ihlette nagyvilági életstílus után, de sokan, akik valóban ilyen életstílust folytatnak, erős szorongásban, érzelmi elszakadásban és depresszióban szenvednek. Az emberek úgy érezhetik – kétségtelenül jogosan –, hogy a rendkívül mobilis életet élőknek lehetőségük van mindenféle formális felelősség és szervezeti kötelesség (főleg az adózás) alól kihúzni magukat. Ennek ellenére a szakirodalom arról tanúskodik, hogy az egyszerre intenzív és extenzív mobilis életek nem generálnak magasabb szintű jólétet.

De maradjunk annál a kapcsolatnál, amit Bauman az új (fizikai, imaginatív és virtuális) mobilitások, valamint a társadalmi rétegződés és egyenlőtlenség felmerülő struktúrái között azonosít. Egy korábbi munkában a mobilitások társadalmi, pénzügyi, érzelmi és praktikus előnyöket biztosító módozatai a „hálózati tőke” fogalmával kapcsolatban kerültek felszínre. Ennek jelentősége a fejlődő „mobilitás komplexumból”, azaz a gazdaság, társadalom és források egy új területéről ered, s kilépve a gazdag Észak világából, bolygószerte elterjedt. A nagyívű mobilitás nem új dolog; ami új, az pontosan ennek a „mobilitás komplexumnak” a fejlődése. Ez számos összefüggő komponensből áll, amelyek együtt gyakorolnak átalakító hatást a fogyasztásra, élvezetre, munkára, barátságokra és családi életre. E komplexum vagy terület komponensei a következők: a világ körüli mozgás jelenkori mércéje; a jelenleg játészó, különösen gyors mobilitásrendszerek sokfélesége; az önterjesztő gépjármű-rendszerek különleges jelentősége és veszélyei; a fizikai mozgás és kommunikáció terjedő összekapcsolódásai; olyan mobilitási tartományok fejlődése, amik túllépnek a nemzeti társadalmakon, főként a szállítás, aeromobilitás és a jövőbeni űrutazás; a határokon átívelő mozgás jelentősége; a kikapcsolódási helyek fejlődése, ahova többnyire messziről kell utazni; a mobilitás nyelvének kialakulása; a képesség arra, hogy a világ helyeit összehasonlítsuk, összegyűjtsük és a többszörös mobilitások megnövekedett jelentősége az emberek társasági, illetve érzelmi élete számára.

Az efféle mobilitási terület vagy komplexum megváltoztatja az erőviszonyok természetét. Minden mobilitás gazdag és összetett társadalmi világokhoz vezet: a mai többszörös mobilitás intézményes

paraméterein belül elfoglalt pozíció újfajta erőket generál az ambíciók és érdekek megvalósítására, új lehetőségeket és veszélyeket a mozgás megtestesült tapasztalására, valamint új lehetőségeket kínál fel arra, hogy a kultúrával, ízléssel és társadalmi érveléssel kapcsolatba lépjünk.

Az efféle mobilitásokból következő társadalmi átalakulások Pierre Bourdieu szerint a kulturális és gazdasági tőke, továbbá a szimbolikus erő fogalomhálóján keresztül vizsgálhatók. Ahogyan az emberek eddig is arra törekedtek, hogy kulturálisan és gazdaságilag megkülönböztessék magukat – oktatási előrehaladás vagy magas szintű személyes fogyasztás által –, úgy az élet „szaporodó” mobilis (aktuális, imaginatív és virtuális) formái ma az elismerés, tisztelet és presztízs felhalmozásának kulcsfontosságú forrásai. Egy „mozgásban levő” életet az emberek a „jó élet” elérésének alapvető jeleként értelmeznek. Valóban azt mondhatnánk, hogy a többszörös mobilitás lett a szimbolikus erő, testi habitusok és élvhajász életstílus hajtóereje.

Mindazonáltal, Bourdieu kulturális és gazdasági tőke-, illetve az ebből fakadó szimbolikus erő-elemzése mellett van az erőnek egy másik formája is, ami a mobilitás mezejének kiterjedéséből és formálásából ered. Ez a fajta erő az általunk „hálózati tőké”-nek nevezett jelenségből származik, s egy korábbi munkában egyikünk részletezte produktivitását és specifikumait. A hálózati tőke a mai társadalmi folyamatok alapvető aspektusát képezi, és a távoli helyeken, távoli emberekkel közösen generálható új élmények középpontjában áll.

A hálózati tőke összetételének és reprodukciójának nyolc alkotóeleme van:

1. megfelelő dokumentumok, vízumok, pénz, minősítések sora, amik lehetővé teszik az emberi test biztonságos mozgását egyik helyről, városból, országból egy másikba;
2. távoli emberek (munkatársak, barátok és családtagok), akik meghívásokat, vendégszeretetet és találkozásokat ajánlanak, s így a helyeket és hálózatokat időszakos látogatások és kommunikációk tartják fenn;
3. a környezet által nyújtott mozgási képességek: különböző környezetekben gyalog megtenni távokat; a különböző mobilitási eszközök látásának és használatának képessége; a csomagok cipelésének, elmozdításának képessége; az olvasható, rendszerezett információ megléte; a számítógépes információ elérésének képessége; az összeköttetések és találkozók szervezése és újraszervezése; a mobiltelefon, szöveges üzenetek, email, internet, Skype stb. használatának képessége, kompetenciája és érdeke;
4. helytől független információs és találkozási pontok: rögzített vagy mozgásban levő terek, ahova az információ és kommunikáció érkezik, ahol tárolható, és ahonnan előhívható, ide értve a valós/elektronikus naplót, telefonkönyvet, hangrögzítőt, titkárokat, irodákat, e-maileket, weboldalakat, mobiltelefonokat;
5. kommunikációs eszközök: tervek szervezése és újraszervezése, főleg mozgásban és olyanokkal kapcsolatban, akik szintén mozgásban vannak;

6. megfelelő, biztonságos és megbízható találkozóhelyek mind az úton, mind az utcénál, ide értve az irodát, klubot, hotelt, otthont, nyilvános tereket, utcasarkot, kávézót, távolságokat, amelyek biztosítják, hogy a test nincs kitéve semmiféle fizikai vagy érzelmi erőszaknak;
7. autó, út, üzemanyag, lift, repülő, vonat, hajó, taxi, busz, villamos, minibusz, e-mail fiók, internet, telefon stb. elérhetősége;
8. idő és más források, hogy az 1–7. pontokat koordináljuk és megszervezzük, főleg rendszerösszeomlás esetén, ami időnként előfordul.

A hálózati tőkét meg lehet különböztetni a (bourdieu-i értelemben vett) kulturális vagy gazdasági tőkétől. Míg az utóbbiakat többnyire egyének építik fel, a hálózati tőke javarészt alany nélküli, kommunikációtól vezérelt és információ alapú. A nagyon magas szintű hálózati tőkével rendelkező emberek magas szintű földrajzi mobilitást tapasztalnak meg (és követelhetik mások magas szintű mozgását), kiterjedt intézményes kapcsolatokkal rendelkeznek, és „otthon vannak” sok különböző szintéren és szintér között. Legfontosabb az információ – annak létrehozása, átadása, terjesztése és mindenekfelett megosztása. Magas hálózati tőkével rendelkezni annyit tesz, hogy egyesítjük a hálózatok egyre növekvő terét, vagy amit Wellman és társai „kapcsolatos életeknek” neveznek.

A „mozgásban levő élet” fogalma a személyes élet egyre komplexebb, hagyományaitól megfosztott mintázataira utal. A jelentős hálózati tőkével rendelkező emberek megtanulnak a „mozgásban levő” személyes és társadalmi világokban élni, amiket a folyamatos mozgás határoz meg. Az egyik központi probléma arra vonatkozik, hogy a társadalmi élet összetettségét hogyan működtessük mások – család, barátok, munkatársak – igényeinek és vágyainak társadalmi kontextusában, akik valamilyen értelemben szintén „hálózatban vannak”. Ahhoz, hogy a társadalmi élet „működjön”, az események, értekezletek, találkozók, randevúk, utazások, videókonferenciák és nyaralások megtervezésére és újratervezésére van szükség. Az efféle beosztás deszinkronizált a lakónegyed bizonyos hagyományos színtereire képest. Vannak afféle „csináld magad” individualizált tér-idő minták, amikben és amiken keresztül egyesek a gazdagabb harmadik világban nagyobb távolságokat járhatnak be, bőségesen fogyaszthatnak és változatosabb életet élhetnek, de az „életük koordinációjának” megvalósításához folyamatosan ébernek kell lenniük. Ez az individualizáció Beck „csináld magad” identitásformálásának és a deszinkronizált individualizmus társadalmi összetételének vizsgálatából eredeztethető.

Az önválasztás és önmegvalósítás folyamata hivatott bizonyos egyedi egyének „személyiségét” megalapozni. De az öntörvényű, egyedi egyén egy olyan fogalom, amit három fontos szempontból aláaknáztak. Egyrészt a decentralizálás, törés, többszörözés és fragmentáció trópusai a kortárs társadalomelmélet nagy részében problematizálják az önálló egyén mint „egész” fogalmát. Másrészt a gazdasági, politikai és társadalmi életben bekövetkezett neoliberais fordulat annyira felemeli az egyént mint fogyasztót, hogy gyakran nehéz őt fogyasztói beszerzései, márkái és tapasztalatai nélkül

elképzeln. Harmadrészt pedig, az emberek mindennapi tapasztalatai megdöbbentő függőséget mutatnak a kollektív koordináció és a technológiai szakértelem összetett „rendszereitől”, főleg a fizikai mozgás és kommunikáció rendszereitől. A mindennapi élet megteremtése, amint azt Paul Valéry emlékezetesen kifejtette, számos olyan folyamatot foglal magában, amelyek nem egyéni cselekvést vagy döntéshozatalt követelnek.

Az identitás „kettéosztása” az egyéni alkotás és rendszerfüggőség, aktivitás és passzivitás, szubjektív és objektív között különösen nyilvánvaló. Hogy erősen fogalmazzak: a mozgásban levő élethez hozzátartozik a paradoxon. Éspedig az a paradoxon, hogy miközben megvizsgáljuk az emberi mozgás és utazás intenzív és extenzív (valós, vélt, virtuális) dimenzióit, hogy felfedjük az egyéni élet új textúráit, manapság kevés társadalmi forma megjósolhatóbb, megszokottabb és egységibb, mint a globális kor mozgásban levő lakóinak társadalmi formái. Az emberek használják az internetet, naponta utaznak autóval vagy vonattal, nemzetközi járatokkal repülnek, üzeneteket küldenek mobilelefonjukról, globális elektronikus adatbázisokban keresgélnek, és elfogadják a világ minden pontjáról éppen időben érkező javakat. Az emberi működés és az egyéni élet társadalmi struktúrája egyre inkább a mozgásrendszerek által meghatározott.

A felvilágosodás idejének szemlélete azt feltételezte, hogy a fej előnyt élvez a lábbal szemben, az agy a testtel szemben, és hogy az emberek elkülönülnek a társadalomtól és a kultúrától, de egyben létrehozói is annak. Ám a mozgásban levő élet efféle összetétele nem az *emberi* működés terméke. A mozgásban levő élethez inkább a relacionalitás, hatás, vágy, társadalmi kötelezettségek, rendszerek, államok, regionális szervezetek és globális intézmények következményei. Ilyen értelemben a mobilitások elemzése része egy olyan humanizmus kritikájának, ami egy testetlen *cogitót* tételez, és főként olyan emberi alanyokat, akik képesek a materiális világtól függetlenül gondolkodni és cselekedni. Ez a tanulmány azt feltételezi, hogy az „emberek” igen korlátolt erőit szinte mindig a ruházat, eszközök, tárgyak, cipők, utak, gépek, épületek stb. különböző materiális világai gyarapítják.

Gilles Deleuze társadalmi elemzését folytatva Manuel DeLanda a globális kapitalista gazdaság szélesebb kontextusában részletezi az „összeállítások” („assemblages”) gondolatát az egyén, megélt tapasztalat, szervezetek, társadalmi mozgalmak, régiók és territoriális államok elemzése céljából. Az összeállítások olyan összefüggő komplexumok, amik folyamatosan oszcillálnak, miközben a rendszerek komponenseinek tulajdonságait vagy identitásait ötvözik, ezért ezeket a térben és időben történő mozgás létrehozójaként lehet elképzelni, és történelmileg konkrét folyamatokban lehet megragadni. A tendenciákra és a potencialításokra helyezett deleuze-i hangsúly arra utal, hogy a megélt tapasztalatokat – amikor a mozgásban levő élethez keretében képzeljük el – nem az egyéni szubjektivitáson keresztül kell érteni. DeLanda emberkezelése Clough *et al.* szavaival: „az exterioritás kapcsolataiból születik, nem pedig egy belső forrásból, ami a »beszélő alany« nyelvileg megalapozott kategóriáira épülne.” Az egyén efféle „összeállítása” így a személy lehetőségeinek

feltételét képezi, amik az észlelések, hatások, érzelmi képességek, társadalmi kötelezettségek és a szocializáció különböző folyamataiból fonódnak össze. DeLanda méltán hangsúlyozza, hogy a személy formálásának és újraformálásának teoretizálásában a kritikus feladat abban rejlik, hogy az egyén érzékelésre, érzelmekre és vágyra vonatkozó képességének létrehozását össze kell kapcsolni az emberközi és kulturális összeállításokkal. Az utóbbiakat a kortárs társadalmi kötelezettségek szélesebb körű szervezeti, technológiai és intézményes folyamataihoz lehet kapcsolni. Részben és implicit módon DeLanda összeállításaiából indulunk ki, hogy új fogalmakat fejlesszünk ki a mozgásban levő életek kritikájában.

Ilyen például a hatás letétbe helyezésének, tárolásának és előhívásának gondolata a miniatürizált mobilitások által. Az új digitális technológiák összekapcsolódnak a mozgásban levő élet formáival, különösen az érzelmi szorongás „visszatartásával”. Az efféle összeállítások megértése, amint erre próbálunk rávilágítani, magában foglalja a technológiák és egyének összefonódásának megragadását az időszakonként mozgásban levő életek létrehozásában és változásában.

A mobilis összeállítások tanulmányozása továbbá azt hangsúlyozza, hogy a tárgyak nagyon változatosak, és így különböző engedményeket biztosítanak a mozgás elősegítésére, lehetővé tételére. A tárgyakat annak függvényében lehet megkülönböztetni, hogy helyhez *kötöttek-e* (vasúti sínek, hotel); ideiglenesen *mozdulatlanok-e* (autó a garázsban, motor a motorházban); *hordozhatók-e* (könyv, autószállító); *testileg összefonódók-e* (Walkman, óra); *prosztetikusak-e* (szívritmusszabályzó, mobiltelefon); egy mobilitásrendszer *alkotóelemei-e* (autó, repülő); vagy egy *kódból* állnak-e (mosógép, adatbáziskezelő). A „tárgyak” efféle klasszifikációja rengeteg kézenfekvő variációt hoz elő, de minden esetben az emberek semmik, ha ezek a tárgyak nincsenek különböző rendszerekbe sorolva. A rendszerek az elsődlegesek, és feladatuk, hogy az egyéni emberi lények amúgy elég gyöngye erejét gyarapítsák. Az emberi lények csak az összeállításoknak köszönhetően egyesülnek és fejlesztenek kivételes erőt, ezek közül is főként azok által, amelyek megmozdítják őket, vagy gondolataikat, vagy információikat, vagy különböző tárgyaikat.

A mobilitásparadigma

Eddig viszonylag általánosságban beszéltünk a növekvő mobilitásról és arról, hogy ez hogyan befolyásolja a mai világot. Ebben a részben a társadalomtudományok újragondolására alkalmazott mobilitásparadigmához fordulunk. Számos összefüggő állítást kívánunk felsorolni.

1) Az összes társadalmi kapcsolatot úgy kellene nézni, hogy azok különböző, többé-kevésbé „távoli”, többé-kevésbé gyors, többé-kevésbé intenzív és többé-kevésbé fizikai mozgást feltételező „kapcsolatokat” foglalnak magukban. Történelmi szempontból a társadalomtudományok túlságosan nagy hangsúlyt fektettek a földrajzilag közeli közösségekre, amelyek nagyjából szemtől-szembeni kölcsönhatást feltételeztek azokkal, akik akkor szintén jelen voltak. De sok kapcsolat emberekkel

és társadalmi csoportosulásokkal nem a közelségen alapul. Az „elképzelt jelenlét” számos formája előfordulhat tárgyak, emberek, információk és képek utazása által, így át- és bejuttatva a kapcsolatokat számos más társadalmi térbe. A társasági élet a másokkal megvalósuló jelenlét (munkában, otthon, pihenés közben stb.) és a másoktól való távollét közötti váltás állandó folyamatait feltételezi. És mégis, amikor hiány van, lehet képzelt jelenlét, amint azt már megjegyeztük a mai időkről. Minden társadalom találkozik a távolsággal, de különböző összefüggő folyamatok által teszi ezt, ezek a folyamatok pedig különböző, a mozgáshoz fűződő „diskurzusokat” foglalnak magukban.

2) Ezek a folyamatok öt összefüggő „mobilitás”-ból fakadnak, amelyek a távolságokat átívelő társasági életet alkotják és alakítják (és átalakítják) a kontúrjait. Ezek a mobilitások a következők:

- az emberek testi [*corporeális*] utazása munka, kikapcsolódás, családi élet, szórakozás, migráció és menekvés céljából, amit ellentétes tér-idő modalitások (a napi ingázástól az egyszeri száműzetésig) határoznak meg;
- a *tárgyak* fizikai mozgása a termelőkhez, a fogyasztókhoz és kiskereskedőkhöz, továbbá az ajándékok, szuvenírek küldése és átvétele;
- az *imaginatív* utazás, ami többszörös nyomtatott és vizuális médiafelületeken keresztül mozgó helyek és emberek képei által valósul meg;
- a *virtuális* utazás, gyakran valós időben, így meghaladva a földrajzi és társadalmi távolságokat;
- az emberközi üzeneteken keresztüli *kommunikatív* utazás, ami sms-ben, levélben, sürgönyben, telefonon, faxon vagy mobilon át valósul meg.

Ez a paradigma hangsúlyozza a különböző mobilitások közötti komplex összeállítást, ami különböző távokon létrehozza és esetlegesen fenntartja a társadalmi kapcsolatokat. Hangsúlyozza az itt felsorolt öt mobilitás közötti összekapcsolódásokat, illetve a diskurzusokat, amelyek az egyik vagy másik mobilitást részesíthetik előnyben (mint például azt a meggyőződést, hogy alkut „szemtől szembe” kell kötni).

3) A fizikai utazás darabos, törékeny, meghatározott korú, nemű és fajú testeket feltételez. Az efféle testek az újabb testekkel, tárgyakkal és a fizikai világgal több érveken keresztül találkoznak. Az utazás mindig testi (*corporeális*) mozgás, ami az élvezet és a fájdalom formáit foglalja magában. Ezek a testek a „másik” közvetlen érzékelése és különböző „érzésterék” között játszanak. A testek nem adottak és rögzítettek, hanem performanszokat foglalnak magukban, főleg hogy a mozgás, természet, ízlés és vágy fogalmait a testbe és a testen keresztül formálják meg. A testek előre-hátra navigálnak a külső világ érzékelése között, amint abban és azon keresztül mozognak testileg, illetve a diszkurzívan közvetett érzésterék között, amelyek társadalmi ízlést és megkülönböztetést, továbbá ideológiát és jelentést fejeznek ki. A test főként akkor érez, amikor *mozog*. Itt a mozgás érzete a lényeges, a „tér mechanikája”, az érintésé, mint a láb a kövezeten vagy hegyi ösvényen, kéz egy szikla felületén vagy a

volánon. Így tehát az emberek, tárgyak, technológiák és forgatókönyvek számos összeállítása létezik, amelyek esetlegesen hozzák létre a mobilitás tartósságát és stabilitását. Az efféle hibrid összeállítások járják a vidéket és városokat, és mozgásuk által újraalkotják a tájat és a várost.

4) Alkalmanként bizonyos ideig szemtől szembeni kapcsolatokat teremtünk. Az emberek fizikailag utaznak, hogy szemtől szemben találkozzanak, de ez a szemtől-szembeniség magyarázatot követel. Öt különböző folyamatról beszélhetünk, ami szemtől-szembeniséget hoz létre. Ezek pedig: legális, gazdasági és családi kötelezettségek, hogy egy viszonylag formális találkozáson részt vegyünk; társadalmi kötelezettségek, hogy találkozzunk és beszélgessünk, gyakran a résztvevők jelenlétének és figyelmének erős elvárásával; szerződések aláírásánál, tárgyakon vagy tárgyakkal, írott vagy vizuális szövegekkel való munkában a kötelezettség, hogy másokkal együtt jelen legyünk; annak a kötelezettsége, hogy egy helyen, illetve annak tapasztalásában „egyenesen” részt vegyünk azáltal, hogy átmegyünk rajta és megérintjük és annak kötelezettsége, hogy az egy bizonyos pillanatban és helyen zajló „élő” eseményt megtapasztaljuk. Ezek a kötelezettségek nagyon erősek lehetnek, és azt hozzák létre, amit Durkheim „pezsgés”-nek nevezett. Az intenzív hatás efféle érzelmi utazási kényszert válthatnak ki, gyakran bizonyos útvonalak konkrét pillanataiban.

5) Legalább tizenhárom különböző társadalmi gyakorlata van a mai mobilitásnak, és mindegyik a hálózati tőke bizonyos készletét foglalja magában. Az emberek, tárgyak, technológiák és forgatókönyvek e különböző összeállításai különböző társadalmi gyakorlatokkal járnak, amelyeket lentebb elemzünk. A társadalmi gyakorlatok a következők:

- üzleti és szakmai utazás;
- diákok, dadák és más fiatalok felfedező útjai „tengerentúli kalandjaikon”, ahol ez „beavatási szertartássá” válhat és a tengerentúli civilizációs központokba való ellátogatást jelenti;
- gyógyfürdőkre, kórházakba, fogászatra, szemészetre stb. történő orvosi utak;
- hadseregek, tankok, helikopterek, repülő, rakéták, lopakodók, szatelitek stb. katonai mobilitása;
- zarándokút, ami a kortárs világ néhány legnagyobb összejövételét eredményezi (Mekka);
- munkásévek utáni utazás és a transznacionális életvitel létrehozása a „nyugdíjban”;
- menekült, menedék és hajléktalan migráció;
- önkéntesek utazása a világ körül és főleg nagyvárosokba;
- a gyerekek, társak, más rokonok és háztartásbeliek „követő utazása”;
- egy diaszpóra csomópontjain keresztül utazás és migráció, mint például a több tízmillió tengerentúli kínai;
- turistautak helyek és események meglátogatására;
- barátok és rokonok látogatása, jelenleg az utazás leggyorsabban növekvő kategóriája;
- munka miatti utazás, főleg ingázás.

6) A „távolság” óriási problémákat okoz a modern államok szuverenitása számára, ami a tizennyolcadik századtól kezdődően arra törekedett, hogy „igazgassa” a népét. Az efféle igazgatás nemcsak rögzített populációjú területet jelent, hanem mobilis populációkat is, amik be-, keresztül- és átutaznak egy „területen”. A „biztonsági berendezések” feladata a „néppel” való bánás, de minden ilyen nép távolságra, mozgásban van, és statisztikailag kell mérni, feltérképezni és nyomon követni. Az ilyen „mobilis populáció”-t nehéz felügyelni és kormányozni. Az államok biztonsága egyre inkább segítségül hívja a többnyire mozgásban levő populációk felvételének, mérésének és becslésének komplex ellenőrző rendszereit, kezdve az útlevel szerény rendszerével, ami viszont ma már sok „digitális jellegű” részből és ideiglenes táborból áll. Az érvrendszerek alkalmazása a gyorsan mozgóra, a nyugtalanra és a titkosra különösen problematikus dolog, mivel a mozgásról szóló diskurzusok nagy súllyal bírnak a jelen történelmi pillanatában.

7) Míg a társadalomtudomány az életet tipikusan tisztaként, a „természet” és „tárgyak” világtól független társadalmi tartományként kezeli, ezt a nézőpontot itt megkérdőjelezzük. Láttuk, hogy ami a társadalmi életet alkotja, az alapjában véve heterogén, és heterogenitásának egy része a különböző materiális tárgyaktól fakad (ide értve a „természetet” és a „technológiákat”), amelyek közvetlenül vagy közvetve mozgatják vagy gátolják a tárgyak, emberek és információk mozgását. A társadalomtudományoknak a tárgyi világ magába foglalására irányuló mozgását konkretizáló meg kell vizsgálni azokat a módokat, ahogyan a tárgyakat és embereket összeállítják és újraösszeállítják a tér-időben. A tárgyak maguk mozognak a térben; vannak tárgyak, amelyek lehetővé teszik az emberek számára az utazást komplex hibridek kialakítása által; vannak tárgyak, amelyek más tárgyakat mozgatnak; vannak mozgó tárgyak, amik azt jelenthetik, hogy az emberek nem mozognak; vannak tárgyak és emberek, akik/amik együtt mozognak; vannak tárgyak, amik múltbeli mozgások emlékeztetőiként funkcionálhatnak és vannak olyan értékeket birtokló tárgyak, amelyekért emberek óriási távolságokat tesznek meg, hogy maguk láthassák. Így a társadalmi gyakorlatban az együttműködő entitások erősen heterogének.

8) E kapcsolatok elemzéséhez létfontosságú az „elérhetőség” fogalma. Az emberek a környezetükben – amit vagy érzékelnek vizuálisan, vagy nem – nem egy sor objektív „dologgal” találkoznak. Inkább azok a különböző felületek és különböző tárgyak biztosítanak elérhetőségeket, amik az illető emberi organizmustól és az ő technológiáitól függenek. Ezek objektívek és szubjektívek, részei mind a környezetnek, mind az organizmusnak. Így bizonyos adott múltbeli és jelen társadalmi kapcsolatok esetében meghatározott „tárgyak” a környezetben elérhetővé tesznek lehetőségeket és ellenállásokat, mivel az emberek érzékeny, testi, technológiailag kiterjesztett és *mobilis* lények. Példák az efféle elérhetőségekre: ösvény, ami arra készíti az embereket, hogy járják végig; egy egyenes út, ami lehetővé teszi a gyorsulást; egy hegy, ami feltár egy szabad lehetőséget a megmászására; egy erdő, ami gyerekkori kalandok tárhelye és egy múzeum, ami lehetővé teszi a benne mozgó látássérülteknek, hogy „megérintsék” a kiállított tárgyakat.

9) A tárgyak emberekkel létrejövő különböző párosításaira helyezett hangsúly utal a szénalapú rendszerek jelentőségére is, amelyek a tér-időben és ezen keresztül osztanak szét embereket, aktivitásokat és tárgyakat, s amelyek az emberi társadalom és természet metabolikus kapcsolatának kulcsát képezik. A természet „uralma” az emberek által leghatásosabban a fölötte, alatta és rajta keresztül történő mozgásból vált megvalósíthatóvá. A modern világban a gépjármű messze a legerősebb e mobilitási rendszerek között, míg más ilyen rendszerekbe tartozik a gyalogos rendszer, a vasúti rendszer, a hajózási rendszer és a légi rendszer. Történelmileg a legtöbb társadalmat egy jelentős mobilitásrendszer jellemezte, ami az adott társadalom gazdaságával fejlődő és adaptív kapcsolatban állt. Ezek a mobilitásrendszerek egymással is adaptív és együtt fejlődő kapcsolatban állnak, így bizonyos rendszerek terjednek és sokszorozódnak, míg mások idővel hatás és hatáskör szempontjából zsugorodhatnak. Továbbá, minél gazdagabb a társadalom, annál szélesebb körű mobilitásrendszerek lesznek jelen, és a rendszerek közötti kereszteződések is annál komplexebbek lesznek. E mobilitásrendszerek hatását, hogy elhelyezésük és hozzáférhetőségük szempontjából jelentős egyenlőtlenségeket hoznak létre helyek között és emberek között, hálózati tőkének neveztük. Azt mondhatnánk, hogy a nem erőltetett „mozgás” hatalom, azaz a mozgás képessége (vagy az önkéntesen mozdulatlanul maradás képessége) jelentős előnyforrás és fogalmilag független a gazdasági, illetve kulturális előnyöktől.

10) A mobilitásrendszerek azon folyamatok köré rendeződnek, amelyek embereket, tárgyakat és információt terjesztenek különböző kiterjedésekben és sebességekkel. Bármilyen társadalomban jellemzően lesz egy domináns terjesztési folyamat. Ennek középpontjában nem a mozgásban résztvevő tárgyak állnak (mint például a járművek, a telefonok vagy számítógépek), hanem a strukturált útvonalak, amiken keresztül embereket, tárgyakat és információkat terjesztenek. Az ilyen útvonalakhoz tartoznak a társadalomban a szekérutak, ösvények, kerékpárutak, vasutak, telefonvonalak, közutak, hálózati számítógépek és repterek. Minél inkább a „terjesztés” értéke köré szerveződik egy társadalom, annál nagyobb fontosságot kap benne az összes fellelhető típusú tőke között a hálózati tőke.

11) Ezek a különböző mobilitásrendszerek és útvonalak időben megnyújtottak, miközben gyakran erősen helyhez kötöttek. Az új rendszereknek meg kell keresniük saját helyüket fizikailag, társadalmilag, gazdaságilag és diszkurzív módon abban, amit a fizikusok „alkalmassági terep”-nek neveznek. Ebben már eleve vannak fizikai struktúrák, társadalmi gyakorlatok és gazdasági entitások, amelyek legyőzik a távolságot és a mobilitást számos zárt formába rendszerezik. Néhány ilyen lerakódásos rendszer nagyon nagy térbeli fokozatokon át rendeződik, és térbeli kötöttsége országos vagy nemzetközi. A rendszerek időben szerveződnek, ami útvonalfüggőségüket vonja maga után. Nagyjából a legutóbbi évtized két új mobilitásrendszer létesítésének volt tanúja, a „hálózati számítógépek” és a „mobiltelefonozás” rendszerének, amelyek új környezeteket, társadalmi gyakorlatokat, gazdasági entitásokat és diskurzusokat vetítenek előre.

12) A mobilitásrendszerek egyre inkább szakértői tudáson alapulnak. Ez tetten érhető a testi mozgásban bekövetkezett váltásban a lassú módokról (járás, kerékpározás) a gyorsakra, amelyek misztikus [*arcane*] technológiákra épülnek, ezek pedig rendkívüli technikai szakértelmet igényelnek. Az ilyen mobilitásrendszerek jellemzően számítógépes szoftverre épülnek, amely egyre inkább vezeti, ellenőrzi, irányítja és bizonyos esetekben megjavítja az adott rendszert. Az, ahogyan a számítógép bekerült az autóba, jó példája a rendszerek progresszív „szakértősítésének”, aminek köszönhetően vezetőjének kevésbé egyszerű megértenie az autót, nem beszélve a javításáról, míg sok fejlődő országban a gépjárművek továbbra is javíthatók, alkatrészeit pedig újrahasznosítják. Ha a rendszerek elromlanak, ami természetesen megtörténik, többnyire javíthatatlanok. Továbbá, ahogy az emberek mozognak, és közben saját életük tervein dolgoznak, főként „Északon”, úgy bővítik személyes kapcsolathálóikat, és látszólag megnövekedett „hatóerőt” birtokolnak. De ahogy az efféle „hatóerőt” gyakorolják, úgy marad hátra sok minden nyomok formájában a számítógépekben, amik szinte az összes mozgásrendszer számára központi szerepet töltenek be. Ezek pedig az embereket a különböző „rendszerekből” származó nemzetközi nyomok szétszórt darabkáiként újrakonfigurálják, aminek a többség nincs tudatában. Így az egyének egyre inkább léteznek a személyes testükön túl és nyomokat hagynak az információs térben. Az én nyomok sorozataként terjed vagy válik mobilissá. Az én maga – kijelenthetjük – nyomokként „mobilizált” és „immobilizált”.

Végezetül, az „immobilis”, azaz mozdulatlan tárgyi világok kölcsönösen egymástól függő rendszerei és főként a különösen mozdulatlan felületek (adók, utak, garázsok, állomások, légvezetékek, repterek, kikötők) strukturálják a mobilitás megtapasztalását. Az efféle rendszerek *komplex* jellege többszörös, gyakran jelentős mértékben fizikai kötöttségükből, rögzítettségükből fakad. Így a „mobilis gépek”, mint a mobiltelefonok, autók, hajók, repülő, vonatok és számítógépes kapcsolatok mind átfedő és változatos tér-idő immobilitásokat feltételeznek. A fluidításban nincs lineáris növekedés az immobilitás kiterjedt rendszerei nélkül. Számos ilyen együttműködő, egymásra utalt rendszer van, amelyek a kortárs világban kiterjesztik és újrendezik a mobilitásokat. Ide tartozik a tér és idő hajlítása és a dinamikus rendszerjellemzők generálása. A tárgyi világok rendszerei nem szándékos együttes jelenlét *új* pillanatait hozzák létre. A „kapuk”, amik a rendszerek ütközését voltak hivatottak megakadályozni, egyre kevésbé fenntarthatóak, így kiküszöbölve a láthatatlanságokat, amik elkülönítették a hálózatokat. Egyes ilyen új tárgyi világok egyre izgalmasabb és egyre veszélyesebb áramlatokat hoznak létre az egyébként átszelhetetlen távolságokon.

Tehát ebben a könyvben az új mobilitásparadigma e tizenhárom elemét szeretnénk a mozgásban levő életek megértéséhez alkalmazni. Meggyőződésünk, hogy ezek a komponensek egy igencsak másféle társadalomtudományt eredményeznek. Nem csak arról van szó, hogy az utazást és kommunikációt szisztematikusan kutatjuk és elemezzük. Egy mobilitásparadigma nemcsak lényegileg eltérő, hiszen az emberek különböző mozgásának, gondolatainak stb. elhanyagolását és kihagyását orvosolja. A

társadalomtudományt változtatja meg azáltal, hogy egy alternatív elméleti és metodológiai terepet biztosít. Lehetővé teszi, hogy a „társadalmi világ”-ot a gazdasági, társadalmi és politikai praxis, infrastruktúrák és ideológiák széles tárházaként értelmezzük, hiszen ezek mindegyike az emberek, gondolatok, információk, tárgyak különböző mozgásformáit foglalja magában, vonja maga után vagy csökkenti. És ezáltal ez a paradigma a kutatás olyan elméleteit, módszereit és mintapéldányait helyezi előtérbe, amelyek többnyire rejtettek voltak. A mobilitás fogalmát a mozgás által vezérelt társadalomtudomány létrehozásának és fejlesztésének elég tág projektjére vonatkoztatjuk.